

“Exilis, desexilis i ciències socials”

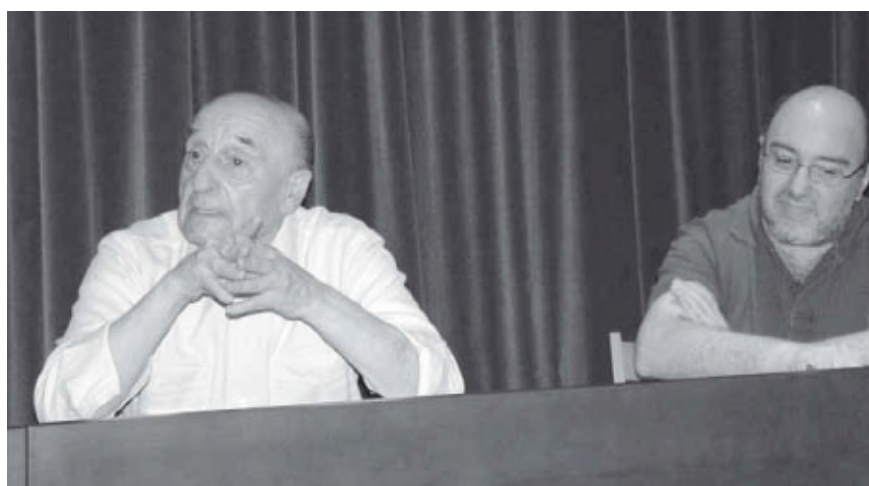
II Jornades sobre Mobilitats i Alteracions Socials Contemporànies

(Barcelona, 12, 13 i 14 de setembre de 2007)

Nadja Monnet i Enrique Santamaría*

Durant els dies 12, 13 i 14 de setembre es van fer les II Jornades sobre Mobilitat i Alteracions Socials a Barcelona. En aquesta ocasió organitzades entre els grups de treball Socioantropologia dels Processos Identitaris (ERAPI) i Contraplano - Laboratori d'Acció Documental (LAD), de l'Institut Català d'Antropologia, i dedicades monogràficament al tema “Exilis, desexilis i ciències socials”.

Les jornades, a les quals van assistir una cinquantena de persones, volien posar sobre la plaça pública, després d'abordar en la seva primera edició els reptes epistemològics de les migracions transnacionals, un tema també poc atès i subteoritzat, malgrat les seves dimensions i les seves significacions socials, en els estudis actuals sobre les mobilitats poblacionals contemporànies a Catalunya i Espanya, com és el de les migracions polítiques, el dels exilis. La nostra pretensió ha estat encarar l'anàlisi de les estretes i complexes relacions entre exilis i ciències socials. En aquest sentit, s'ha tractat de posar l'accent no només en els estudis empírics que sobre el tema s'han fet, no només en les variades formes en què s'han estudiat els exilis, els enfocaments disciplinaris i les perspectives teòriques, amb els conceptes i metodologies que s'han aplicat, sinó també, o sobretot, el paper que han jugat i juguen els exilis i els exiliats en la consolidació i difusió de les mateixes i diverses ciències socials.

Claudi Esteve Fabregat en la seva conferència sobre l'exili.

Amb la finalitat de portar a terme aquesta doble anàlisi i reflexió col·lectives, que estem convençuts permetrà comprendre millor alguns aspectes clau de les contemporànies mobilitats poblacionals, i en particular per trencar amb el miserabilisme, l'etnicisme i l'utilitarisme que són predominants en l'actual manera d'enfocar i de tractar les migracions, hem pogut comptar amb un excel·lent planter d'investigadors socials.

Les jornades van començar amb una matiner conferència presentació de l'esdeveniment a càrrec de Claudi Esteve Fabregat sobre el paper de l'exili en la formació i en el desenvolupament de l'antropologia a Espanya i Catalunya, que es va fer el dia 14 de juny, per tal de poder disposar d'aquest testimoni

excepcional de l'exili republicà a Mèxic i de l'emergència i institucionalització de l'antropologia espanyola i catalana. Per la seva banda, el gruix de les jornades es va desplegar en tres taules, un taller i un diàleg de clausura. En les taules s'han abordat, per aquest ordre, una aproximació sociològica dinamista a l'exili, a partir del cas llatinoamericà (Claudio Bolzman), l'experiència i les reflexions de Abdelmalek Sayad sobre l'exili i la migració algeriana a França (Danielle Provansal), la complexitat i les xarxes en els exilis entre Uruguai i Espanya en el segle XX (Enrique Coraza), els camps de refugiats en les ciències socials (Michel Agier), l'evolució i els implícits polítics de la legislació sobre asil i refugi a Espanya i Europa (Hector Silveira) i, finalment, els exilis,

Nenes espanyoles exiliades a Mèxic.

les subjectivitats alienades i les modalitats d'atenció a la salut mental dels exiliats (Kàtia Lurbe).

A les jornades s'hi va fer també un taller titulat "Estudiar els exilis", que, moderat per Andrés Davila, va comptar amb l'exposició de tres ponències i amb la presentació de dos llibres. En el primer cas, es van exposar i debatre els aspectes teòrics i metodològics, així com algunes de les seves conclusions provisionals d'alguns estudis sobre la presència de l'exili en les actuals migracions de colombians i peruans a Espanya (Anastasia Bermúdez i Àngeles Escrivá), l'exili i l'activitat política transnacional, a partir del cas dels exiliats modenesos en la Guerra Civil espanyola (Nora Sigman) i els canvis i

les continuïtats entre l'exili polític i l'exili econòmic dels argentins a Espanya i a Itàlia (Lluís Garzón). En el mateix espai es van presentar i debatre el llibre editat per Sílvia Dutrenit, *El exilio uruguayo. Gentes, circumstancies, escenaris* (Trilce, Montevideo, 2006), de la qual cosa es va encarregar l'historiador Enrique Coraza, i la compilació feta per Mirtha Taborda, antropòloga, psicòloga i directora de l'Àrea de Drets Humans de la Universitat de Rosario, titulada *Derechos Humanos: una mirada desde la Universidad* (Universitat de Rosario, 2006), presentat per ella mateixa.

Finalment, i atès que a Walter Actis li va ser impossible d'assistir a l'acte, el diàleg de clausura sobre "Exilis i cièn-

cies socials crítiques a Espanya" el va enllestir Verena Stolcke amb una participativa moderació de Dolores Juliano. D'aquesta manera, aquesta última va abordar la gran presència de científics socials i d'intel·lectuals en l'exili llatinoamericà dels anys setanta cap a Espanya, les raons d'aquesta gran presència i el paper jugat per aquest exili en la difusió d'idees i coneixements. Verena Stolcke, per la seva banda, va insistir en la idea que, en parlar d'exilis, no només cal parlar de les tràgiques circumstàncies que provoquen les partides, sinó també del tipus de recepció que les societats d'arribada dispensen als exiliats, com als retornats de l'exili, i es van comparar algunes experiències com la que van portar a terme la New School for Social Research de Nova York, o el Colegio de Mexico, amb la que van dispensar la societat i les universitats espanyoles i catalanes quan van voler tornar alguns científics socials exiliats.

A més a més, i de la mateixa manera que van avançar la ponència-testimoni de Claudi Esteva Fabregat per tal de poder-hi comptar, les jornades van oferir també fora dels dies centrals de les jornades, amb la ponència, el dia 16 d'octubre, de Silvina Jensen sobre la construcció del camp d'estudis sobre l'exili provocat per l'última dictadura militar en Argentina.

D'altra banda, aquestes sessions de reflexió i de debat acadèmic, es van

* Nadja Monnet és membre de l'Associació Contraplano-Laboratori d'Acció Documental (LAD) i del grup ERAPI, i ha coordinat el cicle de cinema documental "Visions de l'exili". Enrique Santamaría, per la seva banda, és membre i coresponsable del grup ERAPI, i ha estat el coordinador de les jornades. Les altres persones que han format part del comitè d'organització han estat: Juan de la Haba, Dolores Juliano, Daniel Narváez, María Carmen Peñaranda, Danielle Provansal i Javier E. Romano.

complementar amb un cicle de pel·lícules titulat “Visions de l'exili”, en el qual es van projectar els documents audiovisuals següents: *Exiliados en exilio*, de Rolando Vargas (Colòmbia, 2002); *De dolor y esperanza: el asilo un pasado presente*, de Silvia Dutrénit, Carlos Hernández i Guadalupe Rodríguez de Ita (Mèxic, 2002); *Sóc català en Argentina*, de Francisco Blanes (Argentina, 2005) i *Exiliadas del neoliberalismo*, de María Galindo (Bolívia, 2004). Aquest cicle va retre homenatge a Joaquim Jordà de qui va projectar la pel·lícula *Literatures de l'exili* (2005) seguida d'una taula rodona amb la presència de Carles Guerra (artista visual, crític d'art i professor d'art contemporani a la Universitat Pompeu Fabra), Isaki Lacuesta (cineasta) i Enric Pujol (historiador, Museu de l'Exili de la Jonquera) que van dialogar sobre la manera de tractar l'exili a l'obra d'en Joaquim Jordà i de la seva experiència com a exiliat a Itàlia.

Finalment no voldríem tancar aquesta breu ressenya sense fer esment de les entitats que, amb la seva ajuda i col·laboració, han permès portar a bon terme aquestes jornades. Agraïm, doncs les modestes, però del tot inestimables, ajudes que ens han prestat l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, l'Institut de Cultura de Barcelona i la Facultat de Psicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. També volem agrair la col·laboració de la Residència d'Investigadors – CSIC/ Generalitat de Catalunya, del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i del Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona. Igualment, en aquest apartat d'agraïments no volem deixar de fer-los extensius a Montse Martos i Roser Olivé, secretàries de l'Institut Català d'Antropologia, i a tots els participants i assistents a les jornades, sense els quals no haurien pogut tenir ni la seriositat intel·lectual que les ha caracteritzat ni les apassionants discussions que s'hi van produir.

Grup de Recerca Cultures Indígenes i Afroamericanes: història(es), identitats i ciutadania (CINAF)

CINAF és un grup d'investigació que reuneix historiadors i antropòlegs especialitzats en l'estudi de les cultures i de la història indígenes i afroamericanes. Tenint en compte les orientacions del pla d'investigació i innovació, el grup centrarà les seves activitats, durant aquests tres anys, en la investigació sobre les qüestions de ciutadania, identitat i integració social. Amb aquest objectiu, s'han organitzat les següents línies de treball:

I. Desenvolupar el projecte d'investigació: “Cultures indígenes i afroamericanes: història, històries, identitats i ciutadania”

L'anàlisi dels fenòmens socials relacionats amb les identitats etnoculturals a l'Amèrica Llatina –sobretot indígenes i afroamericanes– ha generat un notable volum de literatura des de 1980 i ha estimulat una sèrie d'importants debats teòrics, que comprenen àmbits de disciplines com la història, la sociologia, la ciència política i, molt especialment, l'antropologia social.

Aquests debats, que actualment continuen oberts, no sols han produït interessants aportacions teòriques per a un millor coneixement dels complexos mecanismes d'identificació col·lectiva, sinó que, en l'àmbit llatinoamericà, estan estimulant i alhora reflecteixen canvis socials de gran transcendència històrica pel que fa a nocions bàsiques

com les de ciutadania, nació, participació –i representació– política de les poblacions d'origen indígena o afroamericana. També han animat el debat sobre la necessitat de reformar les respectives constitucions polítiques per tal d'incorporar-hi el caràcter plurinacional i multicultural. En definitiva, representa la discussió i revisió de tot un ampli ventall de prejudicis, discursos i actituds etnocèntriques, racistes i excloents, que han dominat, en gran mesura, la praxi sociopolítica, jurídica i intel·lectual de les repúbliques llatinoamericanes des de la seva fundació. En aquest context, la finalitat de la investigació és il·lustrar els discursos, pràctiques i conflictes vigents a l'Amèrica Llatina actual a l'entorn de la idea de ciutadania. Per fer-ho, s'anitzaran fenòmens com el creixent protagonisme polític dels partits indígenes a la regió andina, amb exemples tan remarcables com la incorporació del moviment Pachakutik d'Equador al govern de Lucio Gutiérrez, que controla una cartera amb tant pes polític com la d'Assumptes Exteriors, o la victòria electoral de la candidatura d'Evo Morales a les eleccions presidencials bolivianes del 2005. Altres exemples serien els processos de reivindicació i recuperació de territoris impulsats per nombroses comunitats i moviments de base indígenes i afroamericans a bona part del continent i, en definitiva, l'actual moviment de revalorització i reconeixement de les llengües nadiues, les